

סיכומי הדף - הידומי

רבי יהושע בן קרח אמר: כל הלומד תורה זאינו חוזר עליה - דומה לאדם שזורע ואינו קוצר. פנחסין צפ

מסכת ברכות מה - נא

דף מה

על איזה אכילה ג' אנשים מזמנים, ועל איזה לא? על אכילת היתר, מזמנים, ועל אכילת איסור, לא.

כמה לצריך לאכול כדי להוציא אחרים יד"ח זימון? לר"מ: כזית, [ואכלת - כזית, ושבעת - זו שתייה] לר"י: כביצה. [ואכלת ושבעת - אכילה שיש בה שביעה]

מה המקור של חובת זימון?

גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו. כי שם ה' אקרא הברו גדול לאלהינו.

העונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך [גדלו לה' אתי] אין המתרגם ראשי להגביה קולו יותר מן הקורא.

האם מותר לשנים לזמן?

לריו"ח לא, לרב כן, אבל קבעו אדעתא דשלושה, הייבם לזמן עם השלושה.

יש לנשים או לעבדים לזמן בפני עצמן [איכא דעות], אבל לא ביחד [פריצותא]

מותר לשמש לאכול מן הסעודה כשיש רק ב' סועדים, [כדי לזמן] אבל כשהם ג' אסור.

האם בשנים מותר לאחד לצאת מברכת המזון מחבירו?

לריו"ח אמר שמותר, ובברייתא כתוב שמצוה לחלק, [על בעיונים], אא"כ האחד הוא בור.

אחד מפסיק לשנים, ואין שנים מפסיקים לאחד, רק לפני משורת הדין.

יש לזמן על אחד מן הג' שיצא לשוק לפני שגמרו השנים את הסעודה.

יש לזמן גם כשכל המסובים שווים ואין בניהם גדול.

מי שלא אכל ורוצה לענות לזימון מה יענה?

אם מצאן בנברך, עונה ברוך ומבורך, ואם מצאן בברוך ה' עונה אמן.

האם עונים אמן אחר ברכותיו?

לא, חוץ מבונה ירושלים, ובסוף ברכות דק"ש ערבית ושחרית, [כי הם סוף ברכות].

ובבונה ירושלים עונים, "יא בקול, [שהפועלים ידעו שהטוב והמטיב לא מה"ת], ו"א נמוך, [שלא יזלזלו בהטוב והמטיב]

דף מו

בעל הבית בוצע [בוצע בעין יפה] ו"א שהוא גם מברך זימון, ו"א שהאורח מברך [שיברך את בעה"ב, שיהיו נכסיו מוצלחים וכו']

עיוני הדף

דף מה

האם מברכים על אכילת איסור?

נחלקו בזה הראשונים,

ש"י הרמב"ם: שאין מברכים כלל על אכילת איסור, אפי' אם אוכלו בשגגה, וא"כ זה הטעם שאין מזמנים על דבר אסור משום שלא שייך לברך עליו לא בתחילה ולא בסוף, וכ"פ השו"ע ס' קצו' ס"א,

ש"י הראב"ד: שודאי מברכים על דבר איסור, וכל מה שאמרו שדבר איסור אינו חשוב להיות רבוע עליו, כדי שיוכל לזמן, ומזה למדו דאין קביעות על דבר איסור,

ולענין חולה שאוכל דבר איסור: פסק השו"ע שם, ובס' רד' שחייב לברך תחילה וסוף, גם לפי ש"י הרמב"ם, דהרי מצוה לאכול, אכן ש"י הט"ז ס' קצו' שלדעת הרמב"ם אין לו לברך בכל גוונא,

וש"י הב"ח דאם אוכל ביו"כ שהאוכל מותר רק שהוא בזמן איסור, מברך, אבל אם אוכל דבר איסור, אינו מברך, (ולא הובאו דבריהם להלכה).

ובדומה לזה כתבו הראשונים שה"ה אם שלושה נדרו הנאה זה מזה שאין יכולים לזמן יחד, כיון שאין האחד יכול לאכול מהשני, אכן אם אחד אינו אוכל ממה שהאחרים אוכלים, אבל האחרים כן אוכלים ממה שהוא אוכל שפיר דמי, וכ"פ השו"ע ס' קצו' ס"ג,

מתי אסור לענות אמן יתומה?

הנה הקשו הראשונים דבסוכה נא. מבואר שבאלכסנדריה של מצרים היו עונים אמן ע"י הנפת סודרים, אף שלא ידע מה הש"ץ היה אומר,

רש"י ותוס' תי' קו' זו, דשאני התם שאף שלא שמעו את הש"ץ מ"מ ידעו באיזה ברכה הוא עומד, ומבואר שמותר לענות על ברכה כשהוא יודע מה היא הברכה אף שלא שמעה אותה, וכמו כן מבואר שגם ברכה שאינו מחויב בה יש איסור, הרי"ף והרא"ש הביאו בשם הירושלמי, דכל האיסור הוא רק לענות אמן על ברכה שהוא מחויב בה, אבל התם בסוכה איירי בחזרת הש"ץ שכבר יצאו יד"ח בלחש, ולפ"ז יתכן לעולם שהאיסור הוא אפי' כשיודע על איזה ברכה הוא עונה אמן, אבל רק בברכה המחויב בה, (ולענין חזרת הש"ץ נחלקו הראשונים אי הוי כברכה המחויב או לא, ע"י ב"י בשם ר' יונה, ובשם התוס')

דבר העורך

ברכת המזון מקוצרת מפני המלעיגים....

שאלה. יהודי העוסק בקירוב רחוקים נדרש לשאלה מחזור בתשובה שאינו זוכר את ברכת המזון בעל פה, ומאידיך כיון שעובד במקום שאינו דתי והעובדים לועיגים עליו כשהוא מברך ברכת המזון מתוך סידור, האם כדאי ללמדו נוסח ברכת המזון מקוצרת או שמא כדאי ללמדו רק את נוסח הברכה ראשונה 'ברכת הזן'?

יסוד דין ברכה מקוצרת מבואר בברכות דף מו ע"א שפועלים מקצרים בברכת המזון ואמנם בזמן הזה מברכים כל ה' ברכות כמבואר בש"ע (סימן קצא ס"ב) דאין בעה"ב מקפיד, אולם שעת הדחק שאני כמובא בש"ע הרב (סימן קפו ס"ד) דבשעת הדחק יכול לקצר בברכה. ויעויין את נוסח ברכת המזון המקוצר המובא במג"א (סימן קצב סק"א), ומסתבר דיכול לקצר גם בברכה ראשונה, דהרי כתב הטור (סימן קפו) דאפילו אם לא אמר ברכת הזן ואומר במקומה בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא יצא ידי ברכת הזן, עיין שם בב"י בתנאי שיפתח ויחתום (בבירך)

תשובה. עדיף ללמדו את הברכה הראשונה בשלימותה, שזו עיקר הברכה האמיתית ואח"כ במשך הזמן ילמד את שאר הברכות. אבל יעודדו ויחזקו ללמוד גם את הסעיף הראשון בש"ע 'ולא יבוש מפני המלעיגים' ויבוא לעבודה עם ברכון, ויתברך מפי עליון.

יש לשאול אם יברך רק ברכה ראשונה מה יהא עם 'ברית ותורה' ואיתא בברכות דף מט ע"א כל שלא אמר ברית ותורה לא יצא ידי חובתו?

ויל': יוכל לסמוך על הראשונים שהזכרת 'ברית ותורה' היא רק מדרבנן, אבל בדיעבד יוצא ידי חובת הדאורייתא. יעויין ביאור הלכה (סימן קפו ס"ג ד"ה מחזירין) שהביא מחלוקת ראשונים בנידון. ויעויין חזון איש (אר"ח סימן כח סק"ז) שהוכיח מנוסח ברכת מעין שלוש שאין בה 'ברית ותורה' ויש ראשונים דס"ל שהיא ברכה דאורייתא, וע"כ ש'ברית ותורה' אינן דאורייתא.

מתוך הספק חשוקי חמד

החידוץ

האיך משכח"ל שמברכים ברכה ראשונה לאחר האכילה?

מה בכלל בברכת הזימון?

לר"נ: רק עד נברך;

לרב ששת: גם הן בכלל, והיחיד שהפסיק לשנים, י"א שחזור לראש [נתחייב בזמן], וי"א שמתחיל מ'נודה' כשאר יחיד, וכן הלכה, (רש"י).

האם הטוב והמטיב מה"ת?

לא, [פועלים, ובבית האבל עוקרים אותה, פותחת בברוך אף שהיא סמוכה לחבירתה, משום שנתקנה על הרוגי ביתר], וי"א שהיא מה"ת.

מתי פותחים וחתמים בברוך בכל הברכות?

כל הברכות פותח בהן בברוך וחותם בהן בברוך: חוץ מברכת הפירות, וברכת המצות, (פותח ואינו חותם [היא הודאה]) וברכה הסמוכה לחברתה, (אינו פותח וחותם [סמכין על הפתיחה של הקודמת]), וברכה אחרונה שבקריאת שמע, (אינו פותח וחותם, [כי היא נקראת סמוכה אף שק"ש מפסיק]).

מה הם אומרים בבית האבל בברכת המזון?

לר"ע מוסיפים דיין האמת אל אמת וכו', ולת"ק אומרים רק הטוב והמטיב;

מהו סדר הכבוד לגדול בסעודה, בישיבה, במים ראשונים ואחרונים?

לגבי ישיבה: מנהג הפרסיים שהגדול מסיב ושני לו למעלה ממנו, [יודעים לדבר עם הידיים], אבל אנו מושיבין את השני למטה, אם לא כשהן שלושה,

מים ראשונים: מתחילים מן הגדול, (ומביאים מיד את שולחן)

מים אחרונים: הפרסיים נוהגים שהוא נוטל בסוף (ולא מסלקים את השולחן עד הסוף), ולדין תלוי: אם יש עד חמש הוא נוטל ראשון, (כי הוא זה שיברך ברכהמ"ז), ואל' מתחילים מן הגדול, עד החמישי ושוב החריים אליו.

דף מז

מתי אין דין לכבד את הרב, ומתי יש?

בדרכים, בגשרים, בידים מוזהמות, אין מכבדין, אבל בפתח הראוי למוזהו (בהכנס"ס), מכבדים,

הלכות סעודה: אין המסובין ראשין לטעום (לשון רבו) כלום עד שיטעום הבוצע.

שנים ממתנין זה לזה בקערה כשאחד מהם שותה, שלשה אין השנים ממתנין ליחד,

הבוצע הוא פושט ידו תחלה ליטול מן הקערה לאכול, אבל יכול לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו.

אין הבוצע ראשי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים, (כי המאריכים יותר מדי טועים]

העונה 'אמן' חטופה, יחספי ימיו, קטופה, יקטפו ימיו, יתומה, יהיו בניו יתומים, ולא יזרוק ברכה מפיו, והמאריך באמן מאריכים לו ימיו.

עד מתי השלישי יכול להצטרף לזימון?

שנים שאכלו, והגיע שלישי לאכול, אם השנים ראויים לאכול עוד קינוח, השלישי מצטרף.

מה החידוש בכל המקרים שהמשנה נקטה?

רישא: דמאי, [אפי' שהוא אסור מ"מ אי בעי מפקר נכסיה, וראו לאוכלו],

מעשר ראשון שהופרש לפני שעשאו ישראל כרי, ונטלה ממנו רק תרומת מעשר ולא תרומה גדולה, [מעשר מן המעשר, ולא תרומה גדולה מן המעשר]

מעשר שני והקדש שנפדה ללא החומש, (וקמ"ל שאינו מעכב)

מזמנים על השמש שאכל כזית: אפי' שהוא לא קבע,

ועל הכותי: לאביי אם הוא חבר, לרבא אם הוא מפריש את פירותיו.

סיפא: טבל: דרבנן, (עציץ שאינו נקוב)

מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו: כשהקדימו בכרי [מכל מעשרותכם]

מעשר שני שנפדה ע"ג אסימון, [וצרת]

הקדש שנפדה ע"ג קרקע, [ונתן את הסף]

אין מזמנים על השמש שאכל פחות מכזית, (אגב הרישא)

ועל גר שמל ולא טבל, (שדינו כגור).

איזהו עם הארץ?

לר"מ: כל שאינו אוכל חוליו בטהרה,

להכמנים: כל שאינו מעשר פירותיו כראוי,

לר"א: כל שאינו קורא קריאת שמע ערבית ושחרית,

לרבי יהושע: כל שאינו מניח תפילין,

לבן עזאי: כל שאין לו ציצית בבגדו,

לרבי נתן: כל שאין מוזהו על פתחו,

לרבי נתן ב"י: כל שיש לו בנים ואינו מגדלם לתלמוד תורה,

לאחרים: אפילו קרא ושנה ולא למד גמרא, הרי זה עם הארץ. וכן הלכה.

האם מזמנים על עבד וקטן?

לרביב"ל: קטן מוטל בעריסה עושים אותו סניף לעשרה, אבל לא לג', וכן הדין לעבד.

לר"י: קטן הפורה [בן י"ב עם סימנים], מזמנים עליו.

לר"נ: קטן הודע למי למברכים מזמנים עליו. (עי' בעיונים)

מותר לשחרר עבד כנעני לצורך מצוה דרבים.

המשכים לבית הכנסת והוא עם עשרה הראשונים, נותנין לו שכר כנגד כל הבאים אחריו.

י"א שתשעה נראין כעשרה מצטרפין, (י"א כשהם מכונסים, וי"א הפוך), וכן שני תלמידי חכמים המחדדין זה את זה בהלכה מצטרפין.

דף מח

תשעה \ שמונה \ שבעה, אכלו דגן ואחד אכל ירק – מצטרפין, ובששה, ר"ז סבר דלא מהני, [בעינן רובא דמינכר] אבל לר"י מהני [דס"ס איכא רוב].

אכל עלה ירק ושתה כוס של יין – מצטרף, אבל להוציא – אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן. (ולא כאשר עשה שמעון ב"ש שהוציא עם שתית כוס יין),

מי תיקן נוסח ברכת המזון?

הזן: משה תקן בשעה שירד מן,

נודה: יהושע תקן להם כשנכנסו לארץ,

רחם: דוד ושלמה תקנו, (דוד: על ישראל, ועל ירושלים, ושלמה: על הבית הגדול),

הטוב והמטיב: ביבנה תקנה כנגד הרוגי ביתר (שלא הסריחו, וניתנו לקבורה)

בסוכה),

[יש עוד ב' שיטות: שי' האבודרהם שהאיסור הוא רק אם עונה לאחר זמן רב, ושי"א

האורחות חיים שהאיסור הוא רק ביחיד, אבל בציבור אין איסור]

השו"ע ס' קכד' ס"ח פסק כהר"ף, (קקולתו וכחומרותו) והרמ"א פסק כרש"י ותוס', (קקולתו וכחומרותו), ובמ"ב כ' שגם לפי הרמ"א יש להקל אם שומע החזרת הש"ץ

ויועד באיזה ברכה הש"ץ אוהו בדעיבעד שפיר יכול לענות אמן.

האם נשים חייבות לזמן או לא?

בגמ' בהו"א מבואר שמאה נשים כב' אנשים דמי, שאין להן חובת זימון, ומסיק דחלוק דין הרבה נשים מב' אנשים דבהרבה נשים "איכא דעות", ויש לדון למסקנת הגמ' האם הדרא מההו"א שאין חובה לנשים לזמן, וס"ל דגם נשים חייבות לזמן, מטעם ד'איכא דעות', או דלמא דלעולם זימון דנשים רשות, אלא דיש להן רשות לזמן היות ו'איכא דעות',

עוד הקשו הראשונים, דבערכין אמרו דהכל חלייבים בסימון לאתווי נשים ומבואר שנשים חייבות בזימון. ויש כאן ג' שיטות בראשונים,

שי' רש"י שזימון של נשים הוא לעולם רשות, אפי' כשהם עם אנשים,

שי' הרא"ש שחייבות בזימון אפי' כשהן לבד,

שי' ר"י שהביא הסמ"ג שאם הן לבד אזי הוי רשות, אבל אם הם עם בעליהן הוי הזימון חובה מגו שחל על האנשים חל גם עליהן, וכ"פ השו"ע ס' קצט ס"ז, וכבר עוררו הפוס' על כך שנשים לא נזהרות בהכי לזמן כשאר אכלו עם אנשים, דלדעת השו"ע הוא חיוב גמור, ויש שכל שסמכו על שי' רש"י, (והטעם שאין נשים חייבות בזימון, כ' המ"ב, א. בגלל שלא מצוי שהם בקיאות בזה, ב. כיון שהדוך לברך על כוס ואין דרך נשים בכוס יין).

שני אנשים שאוכלים מתי אמרינן שמצוה להיחלק לענין ברכות?

שי' רש"י: שהוא בין בברכות המוציא בין בברכת המזון,

שי' הרא"ש: שהוא רק בברכת המזון אבל בברכה ראשונה יכולים שפיר להוציא אחד את השני, (והרא"י מעובדא דבר קפרא ד' לט.), וכ"פ השו"ע ס' קצג' ס"א, וטעם החילוק,

הרא"ש כ' כי בברכת המוציא הם קובעים את עצמן יחד, משא"כ בברכת המזון שלהיפרד הם עומדים,

התוס' כתבו כי ברכת המזון מה"ת לכן חששו טפי, ונ"מ בין הטעמים אם לא אכל כדי שביעה שאז הברכת המזון אינו אלא דרבנן, וכ' המ"ב לחוש לטעם הא', ובכל ברכה אחרונה לא לצאת אחד מחבירו.

האך עונים אמן דבונה ירושלים?

בגמ' יש בזה מחלוקת: לר"א עונה בלחש כדי שלא יזלזלו, לאביי עונה בקול כדי שיקמו הפועלים,

שי' התוס' כר"א לענות בלחש, כי היום אין לנו פועלים, וא"כ אין לענות בקול, וכ"פ השו"ע ס' קפח' ס"ב,

שי' הג"ח בדעת הרמב"ם (שלא הביא דין זה), שכהיום שאין לנו פועלים (או שדרך כל הפועלים לברך כל הברכהמ"ז) לא יבואו הפועלים לזלזל בברכת המזון וממילא שצריך לענות בקול, (ובזה הוא מיישב המנהג שיש שעונים בקול),

והרמ"א שם כ' שטעם המנהג היום דדוקא כשמברך לבד, שאין עונין אמן אחר שאר ברכות אז יש איסור לענות בקול, אבל כשמזמנין, שבין כך עונין עליו כשאר אמן שעונין על ברכות הראשונות, אז מותר לו ג"כ לענות בקול, ואינו ניכר כל כך, הואיל ואחרים עונין ג"כ עמו.

דף מו

האם ג' ברכות שבברכת המזון מעכבות זו את זו?

הנה בגמ' מבואר שברכת המזון פעמים שנים ופעמים שלושה, ועי' פרש"י ודחאו התוס', ופ"י הראשונים דהיינו שאם כ"א יודע רק ברכה אחת מברכת המזון, יחלקו את הברכת המזון עד שלוש, וכ"פ השו"ע ס' קצד' ס"ג, ודייק מזה המ"ב שמשמע שרק בין כולם יודעים את הברכת אזי חייבים לברך הלא"ה אין חיוב כי כל הברכות מעכבות זא"ז, אכן המ"ב סק"ג הביא בשם כמה אחרונים שחולקים שאין הברכות מעכבות זא"ז, (ועי' מ"א ס' קפח' ס"ו) ומי שיודע רק אחד יברך אותה, ומכריע כשיטה זו באם אכל כדי שביעה, שהחיוב שלו הוא מה"ת, והביא בשעה"צ סק"י

רא' מד' מ: דבנימין רעיא כך ריפתא ויברך שם בארמית רק ברכה ראשונה דברכת המזון, ומשמע התם שלא ידע יותר, ובכ"ז יצא ידי ברכה ראשונה.

אחד שהפסיק לשנים, עד מתי צריך לשמוע את ברכת המזון מן המזמנים?

בגוונא זה פי' ההתוס' את נידון הגמ' "עד היכן" ברכת הזימון, וכע"ז פי' הרי"ף והרמב"ם,

הרי"ף והרמב"ם פסקו כר"נ שאינו חייב לשמוע אלא עד נברך, וכ"פ השו"ע ס' ר' ס"ב,

אבל מהרא"ש משמע שפוסק עיקר כרב ששת, שצריך לשמוע עד הזן, וכ"פ הרמ"א שם,

ובדעת ר"ש נחלקו בעמוד ב' אי לאחר מכן כשיגמור היחיד את סעודתו האם יחזור לתחילת הברכת או שיתחיל רק מ'נודה', ופסק הרמ"א בזה שחזור לראש, אף אם לא אכל שוב.

דף מז

מתי יש לבצוע לטעום מן הלחם?

בגמ' מבואר שיש איסור למסובים לטעום מן הלחם לפני שטעם ממנו הבוצע, והקשו הראשונים דפסחים לזקן אחד שגחין ושתי לפי שטען הבוצע,

ותי' התוס' והרא"ש שתלוי, דאם כ"א אוכל מככרו ומיינו מותר להם לטעום לפני המברך, כי הברכה חלה גם אמה שלפניהם, אכן אם הם זקוקים לככרו (כגון שאין להם לחם, או שהוא שבת ואין לפניהם לחם משנה, או שאין להם ככר שלם כמורה), חייבים להמתין שיטעום הבוצע, וכ"פ השו"ע ס' קסד' סט"ז,

עיוני הדרך

ומזה למד הט"ז שיש לבוצע לטעום מיד מן הלחם, לפני שהוא מחלק לכולם, כי הרי בין כך אסור לאחרים לטעום לפני שהוא יטעם, וא"כ מה שהוא חותך להם הוי הפסק, וכ"פ המ"ב סקע"ט.

מה נקרא אמן חטופה?

הנה הקשו הראשונים סתירה בין הסויגא כאן שאסורה לענות אמן חטופה, לבין מה שמבואר בסוכה שבאלכסנדריה של מצרים היו מניפין סודרים כדי שידעו הציבור מתי לענות על ברכות הש"ץ, ומבואר שיותר לענות אמן אף שלא שמע את הש"ץ,

רש"י ותוס' תי' דשאני התם שידעו באיזה ברכה היה הש"ץ אוחז, ומבואר א"כ שאף שאינו שומע את הברכה דהעיקר שידע על מה הוא עונה, וכ"פ הרמ"א ס' קכד',

הרי"ף והרא"ש הביאו בשם הירושלמי שאין איסור אא"כ הוא על ברכה שהוא צריך לצאת בה יד"ח, ובזה יש ראשונים (ר' יונה) שתי' דלכן בסוכה היה מותר לענות אמן אף שלא שמעו את הש"ץ, דהתם כבר יד"ח בתפילת הלחש, (אכן יש ראשונים דס"ל דחזרת הש"ץ נקראת דבר שבחובה, והתם באלכסנדריה היה ברכות קה"ת, עי' ב"ב בשם התוס' סוכה),

ולפ"ז כל האיסור הוא רק בברכות שהוא חייב בהם, אבל אין מקור לקולא שאם הוא יודע איזה ברכה שיותר לו לענות, וכ"פ השו"ע שם, **ובמ"ב** שם מיקל גם לדעת הרמ"א בדיעבד בחזרת הש"ץ כידוע איזה ברכה מבדך הש"ץ,

ויש עוד ב' שי' בראשונים בענין זה: **שי' האבודרהם** שכל האיסור הוא רק כשעונה אחר זמן רב על הברכה, ו**שי' האורחות חיים** שכל האיסור הוא ביחיד אבל בציבור אין איסור, ולשיטתם א"ש ג'כ' הקו' הנ"ל, ודו"ק.

האיך מצטרפים ג' לזימון?

שי' ר' יונה: שהיינו דווקא אם הוקבעו לפני ברכת המוציא שיאכלו יחד, **שי' הרא"ש**: דלאו דווקא, אלא דאפ"י אכלו רק גמר הסעודה ביחד חייבים לזמן, **והנה** בגמ' מבואר שאם בא השלישי מצטרף אם השנים, כל עוד והשנים לא הסיחו דעתם מלאכול, יכול הוא להצטרף עימם, ו**צריך** להבין דהא לכאורה לא הוקבע עימם לא בתחילה ולא בסוף, וא"כ האיך מצטרף הוא עימם, הן לדעת הרא"ש והן לדעת ר' יונה, והביאור כמו שמבואר במ"ב ס' קצג' סק"ט שאם היה תחילה או גמר (כ"א כדאית ליה) חל עלייה חובת זימון עי"ז שאכלו יחד, אבל אם בא אחד ולאכול אצל שנים אחר שכבר התחילו לאכול וגם גמרו סעודתן שלא בזמן אחד, וככהגוונא של הגמ' הנ"ל, אותן שגמרו מקודם רשאיין לברך בפני עצמן לפי שהשלישי יגמור לאכול, דע"כ"פ התחלה או גמר בעינין ביחד, והרי לא היה, ורק אם הם המתינו לאחר אכילתם ולא ברכו עד שגמרו גם השלישי לאכול אז **חייבין** לזמן, ואין רשאיין ליחלק ואע"ג שלא גמרו ביחד כל היכי דאי מייתי להו מידי מצי למיכל מינייהו כמו גמרו ביחד דינינן להו.

מתי קטן מצטרף לזימון ומתי לא?

בסוגיא נתבאר בזה כמה שיטות וצריך ליישב את הדברים: **שיטת ריב"ל** אפילו קטן מוטל בעריסה עושין אותו סניף לעשרה, **שיטת רבי יוחנן** שקטן הפורח מזמנין עליו, ורש"י שהיינו שהביא ב' שעות ולא הגיע לכלל שנים, ותוס' פ"י דהיינו שהגיע לכלל שנים אבל לא גדלו שערוותיו עד הסוף, **ואמרו** ע"ז דלית הילכתא ככל הני שמעתתא אלא כדאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו, ונחלקו הראשונים על מי בא ר"נ לחלוק, **שי' הרי"ף** שר"נ דחה את ריב"ל וריו"ח, וא"כ רק קטן היודע למי מברכים מזמנים עליו, וכ' הרי"ף דהיינו כשהוא ב' תשע או עשר, והב"י ביאר דלאו דווקא ט' או י' והעיקר שהגיע לעונת הפעוטות, (ודלא כמש"כ הרשב"א בד' הרי"ף), וכ"פ השו"ע ס' קצט' ס' י', בין לזימון של י' בין לזימון של ג', (ודלא כשי' ר"פ שאינו מצטרף אלא לשל י' ולא לשל ג')

שי' ר"ת דר"נ לא לדחות את ריב"ל, ולכן קיימ"ל שקטן המוטל בעריסה עושין אותו סניף לעשרה, ור"נ דיבר בזימון של ג', ועי"ז בעינין קטן היודע למי מברכים, **שי' הרשב"א**, שקטן הפורח היינו כדפ"י התוס', שהגיע לכלל שנים ולא נגמרו הסימנים, ור"נ דוחה את ריב"ל, אבל הוא מוסיף על ריו"ח, שאין מזמנים על קטן הפורח אא"כ הוא יודע למי מברכים,

שי' הרא"ש והטור, שקטן לא מצטרף לזימון כלל, אלא קטן שהגיע לשנת י"ג ולא יודע ודאי שהביא ב' שעות, וכ"פ הרמ"א שם, **האם מהני צירוף עם מי שאכל ירק בזימון של ג'?** **שי' הרא"ש** דמהני,

שי' הרי"ף דבעינין ה' מיני דגן, **שי' הרמב"ם** דבעינין דווקא שיאכל פת, וכ"פ השו"ע ס' קצז ס"ג בסתם, והביא את השיטות האחרות בשם י"א, ומספק כ' שלא לתת מאכל אלא פת לשלישי שבא **מתי מחויב מדרבנן יכול להוציא החייב מה"ת?** **בגמ'** מבואר שכדי להוציא אחרים, צריך שיאכל לכל הפחות כזית דגן, והיינו שגם שאינו חייב מה"ת בברכת המזון, מ"מ יכול להוציא את החייב מה"ת, **אכן** הקשו הראשונים דלעיל מבואר שקטן אינו מוציא את הגדול אם הגדול אכל כדי שביעה, ומבואר שהמחויב מדרבנן אינו יכול להוציא את המחויב מה"ת, וכמה תי' נאמרו,

רש"י תי' שבאמת אין הקטן נקרא מחויב אפי' מדרבנן דאין החיוב חינוך עליו, אלא הרי הוא מוטל על אביו להנכו, **בה"ג** תי' שבאמת מה שכ' אצלנו שאם אכל כזית דגן שיכול להוציא אחרים בברכת המזון היינו דוקא כשאלו אכלו רק כזית, אבל אם אכלו כדי שביעה א"א באמת להוציא אותם,

היכן מזכיר 'רצה' בשבת?

לת"ק: - לכתחילה ברחם,

לרבי אליעזר: או ב'נודה', או ב'רחם' או ב'הטוב והמטיב',

להכמיהם: אפי' בדיעבד רק ב'רחם'

מה המקור לברכת המזון?

את ה' אלהיך - זו ברכת המזון, ולרבי מגדלו לה' אתי,

ואכלת ושבעת וברכת - זו ברכת הזון,

על הארץ - זו ברכת הארץ,

הטובה - זו בונה ירושלים,

אשר נתן לך - זו הטוב והמטיב, ולרבי ביבנה תיקונה.

מניין שמברכים לפניו?

ק"ו מלאחריו,

לרבי: מאשר נתן לך ה',

לרבי יצחק: וברך את לחמך, (קודם שיאכלנו)

לרבי נתן: כי לא יאכל העם עד באו כי הוא יברך הובח, אחרי כן יאכלו הקראים.

למה האריכו הנערות כשענו לשאול היכן הבית?

נשים דברניות הן \ להסתכל ביפיו של שאול, \ שאין מלכות נוגעת בחברתה כמלא ניםא.

מה המקור לברכת התורה?

א' קל וחומר מברכת המזון, (על חיי שעה מברך - על חיי עולם הבא לא כל שכן),

ב' ג"ש - אשר נתן לך, ובתורה אומר: ואתנה לך את לחת האבן והתורה,

ג' על הארץ הטובה, טובה זו תורה, (הטובה זו ירושלים)

כשם שמברך על הטובה כך מברך על הרעה, [אשר נתן לך ה' (רחמים) אלהיך (דין)] (מהרש"א)

מה צריכים לכלול בברכת המזון?

ארץ חמדה טובה, בברכת הארץ

מלכות בית דוד, בבונה ירושלים,

וצריך שיזכור בה: ברית \ תורה \ ולהקדים ברית התורה, [שזו נתנה בג' בריתות חו ביג']

ולרב: מלכות, ברית, ותורה, לא מעכב [אינם בנשים, ובעבדים (חוץ מברית)].

ברכת 'נודה' פותחת בהודאה ומסיימת בהודאה, ואין לפחות מהודאה אחת, ובורות היא לחתום מנחיל ארצות בברכת הארץ, ומושיע את ישראל בבונה ירושלים.

דף מט

הטוב והמטיב: למ"ד שהיא דרבנן, צריכה מלכות, [אינה סמוכה],

למ"ד מה"ת: אינו מזכיר מלכות [כי היא סמוכה לברכת הארץ].

איך חותמים בבנין ירושלים?

לריב"ר: בונה ירושלים, ואם אמר מושיע ישראל יצא. אבל אין לחתום בשניהם [תבילות חבילות].

לרב ששת: פתח בעל ישראל חותם במושיע ישראל, פתח בעל ירושלים חותם בבונה ירושלים,

לרב נחנן: פותח בשניהם וחתם בבונה ירושלים. [בונה ירושלים, כשיקבץ נדחי ישראל]

מתי מותר לחתום בשתיים?

אם השתים הם קשורים זל"ז [כגון: ישראל שמקדשים הזמנים]

וכן במקדש השבת, וישראל והזמנים, [באמת זה חדא, כי הכל קידוש אחד] (רש"י).

כמה מלכות מזכיר בהטוב והמטיב?

לר"ז: מזכיר עוד מלכות אחת (מלבד מלך העולם), [כדי להשלים מה שלא אמר מלכות ה' בבונה ירושלים]

לר"פ: צריך להזכיר ב' מלכויות (מלכנו, המלך הטוב) (מלבד מלך העולם),

מה הדין אם שכח לומר 'רצה' בשבת או ביו"ט או ברא"ח?

אם נזכר לפני שפתח בהטוב והמטיב, אומר ברוך שנתן מנוחה \ ימים טובים, וכן הוא אומר ברא"ח אלא שיש ספק האם מוסיף 'שמחה', והאם חותם בברוך, או לא.

טעה ולא הזכיר של ר"ח בתפילה חזור [חייב להתפלל] משא"כ כשלא הזכיר בבכרה"מ [אי בעי לא אכיל], אבל לא הזכיר יעלה ויבוא ביו"ט חזור [חייב לאכול]

מהו נוסח הזימון?

לריה"ג: תלוי לפי מספר הסועדים, [במקהלות ברכין]

בשלשה - אומר: בברך,

בעשרה אומר: נברך אלהינו,

במאה - הוא אומר: נברך ה' אלהינו.

ובאלף הוא אומר: נברך לה' אלהינו אלהי ישראל,

ברבוא - אומר: נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו, וכשיש אחד יותר מאחד מהמספרים הנ"ל, יוכל לומר 'ברכו' במקום 'נברך'.

לר"ע: תמיד אומרים ברכו את ה', ולר' **ישמעאל** תמיד ברכו את ה' המבורך. (וכן הלכה).

נברך עדיף כבכרו, והרא"י שששה יכולים להתחלק לג' ויאמרו נברך.

נוסח הברכת המזון: צ"ל ובטובו הגדול, ולא מטובו, (וי"א הפוך, ואין הלכה כן), (ורק בשאלה מאת ה' אומר ומברכתך יברך, חוץ מבל"ת דכתיב הרחב פיך ואמלאהו),

וכן אומרים נברך שאכלנו משלו, ולא למי שאכלנו משלו, (דמשמע שיש רבים, ובעה"ב בכלל), חוץ ממתי שזה מוכח שזה ה' כגון למי שעשה ניסים,

וכן לא אומרים על המזון שאכלו, חוץ מכאשר הוא מברך בשם שאז הוא מוכחא מילתא.

עוברין שבמעו אמן אמרו שירה על הים [במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל]

מותר להתחלק לג' ג', כשיש חשש של פגיעה אם יתחלקו לי' י'.

אם אחד המג' בירך ברכהמ"ז השנים הנשארים מזמנים עליו, ורק הם יוצאים ידי זימון.

מג' ועד ה' אין להיחלק, מו' ועד ט' אפשר להיחלק, מו' ועד יט' אין להיחלק, כ' אפשר להיחלק, וכן ע"ז הדרך,

ב' הבורות מצטרפים רק כשמקצתן רואים אלו את אלו, או כשיש בניהם שמש אחד,

לר"א אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים, ותכמים חולקים, (כי הוא ראוי לרפואה) ומדור בכוס של ברכה שצריך לתת מים, (מצוה מן המובחר).

מה החידוש במשנה שחוזרת על שני הדין שג' אין להם להיחלק?

א' אפי' ישבו ע"ד לאכול אין להם להיחלק,

התוס' תי' שבאמת שקטן לא בר חיובא מה"ת כלל, אבל גדול הרי הוא בר חיובא מ"מ, והרי בכל ברכת המצוות הדין הוא שאע"פ שיצא מוציא, ולכן היה אפשר להוציא בברכת המזון אפי' כשלא אכל כלום, אלא דמיחזי כשיקרא לזמן ולומר 'ברוך שאכלנו' כשבאמת לא אכל, וכ"פ השו"ע ס' קצז' ס"ד, ומדברי התוס' משמע שאם הם שנים ואחד רוצה להוציא את השני, שפיר דמי, כיון שאינו אומר 'שאכלנו', דהרי אין כאן זימון, אכן הביא המ"ב בשם הרא"ה שמדברנן אפי' ברכת המזון א"א להוציא אחר אא"כ אכל כזית דגן, (אפי' כשהוא לא מזמן).

דף מט
האם מי שדילג יעלה ויבוא ביו"ט חייב לחזור את הברכת המזון לראש?
בגמ' מבואר שאם דילג יעו"י ביו"ט חוזר כיון שהוא חייב לאכול ביו"ט, והקשו התוס' דבסוכה כז. מבואר שאין חיוב לאכול יותר מסעודה אחת בסוכה, (ואותה למדנו בג"ש דטו' טו' מפסח שיש חיוב כזית מצה בלילה הראשונה), ומבואר שחייב מזה שאין חיוב לאכול ביו"ט, התוס' בברכות תי' דכוונת הגמ' שמצד חיוב סוכה אין חובת סעודה אבל מצד יו"ט יש חיוב סעודה, התוס' בסוכה תי' דבאמת כל החיוב הוא רק בלילה ראשונה, אבל ביום אין חיוב, ולפ"ז מי ששכח יעו"י ביו"ט בסעודת ביום, אינו חוזר, דהא אי בעי לא אכיל, השו"ע ס' קפח' ס"ו סתם שמי ששכח יעו"י ביו"ט חוזר, ולא חילק בין סעודה ראשונה לסעודה שניה, אכן כ' המ"ב ס' רצא סק"ו לחוש לשי' התוס' בסוכה, ולא לחזור מדין ספק ברכות להקל כששכח יעו"י ביום, (ועי' מ"ב ס' קפח' סקכ"ו).

מה נקרא שפתח לומר הטוב והמטיב?
בגמ' מבואר שאם שכח 'רצה' ופתח בהטוב והמטיב חוזר לראש, ונחלקו האחרונים מה נקרא לפתוח בהטוב והמטיב, שי' הח"א דאפי' אמר ברוך אתה ה' אלוקיני מ"ה, יכול מיד להתחיל בברכה שנתן שבתות למנוחה, ורק אם אמר לעד האל וכו' אז הוא דחייב לחזור לראש, ובביה"ל הביא שמדברי האחרונים לא משמע הכי, וכן הוא להדיא באו"ז ובירושלמי שמיד שפתח ברוך ע"ד לומר הטוב והמטיב כבר הסיח דעתו מן הברכה הקודמת, וכן הביא הכה"ח בשם הברכ"י והבא"ח.

מי ששכח רצה והתחיל כבר הטוב והמטיב, להיכן יחזור?
שי' הרמב"ם: שיחזור לראש הברכה, ואסברה לה המ"א ס' קפח' סק"ח דה"ט דכל הג' ברכות הוא ברכה אחת, (וכ"מ ברא"ש), וברשי"י משמע שהטעם דסיוס הברכה נחשב כעקירת רגלים, (ויש נ"מ בין הטעמים, עי' בביה"ל), וכ"פ השו"ע ס' קפח' ס"ו, שי' הראב"ד: דכיון שלא גמר ברכת המזון הוי כאילו הוא בתפילה ושכח יעו"י, והוא רגיל להוסיף תחנונים, שבוה הדין שאינו חוזר אלא ל'רצה', וה"נ אינו אלא ל'רחם'.

מה שיעור אכילה כדי להתחייב בברכת המזון מה"ת?
בגמ' נחלקו ר"מ ור"י, וכ"א דרש את הפסוק לפי שיטתו, שי' התוס' שכל מחלוקתם היא בדברנן, והפוסק אינו אלא אסמכתא בעלמא, (עי' הגמ' בד' כ:)
שי' הרשב"א מחלוקתם היא בדאורייתא, ועפ"י כ' היראים שלר"מ דדרשינן 'ושבעת' זו שתייה, א"כ אם היה צמא ולא שתה מים בסעודה אינו חייב בברכת המזון מה"ת, (והגמ' בד' כ. חולקת ע"ז), וכ"פ הרמ"א ס"ס קצז'.
ועי' ביה"ל ס' קפד' ס"ו שהביא עוד שי' ר' ירוחם שכזית של ר"מ הוא דרבנן, אבל הכביצה של ר"י הוא מה"ת, והניח שי' זו בצ"ע.

דף נ
מה הם התנאים כדי ששני חבורות יצטרפו?
בגמ' מבואר שאם קצתן רואות אלו את אלו הרי אלו מצטרפין, וכן אם יש שמש ביניהם שמש מצרפן.
הרא"ש כ' שהשמש מצרף שתי חבורות אפי' כשהם בב' בתים, אכן כ' ר' יונה שאם רשות הרבים מפסקת ביניהם שאינם מצטרפין, אפי' אם רואים אלו את אלו או אפי' אם יש שמש ביניהם, ועוד התנה רבינו ירוחם שצריך שיעמוד המברך במקום אמצעי שישמעו כולם, וכך פסק השו"ע ס' קצה' ס"א, עוד נחלקו הראשונים ההאם בעינן שיכנסו באותה זמן, שי' הרשב"א דדוקא אם נכנסו ב' החבורות לכך מתחילה, ומדברי הרא"ש והטור למד הב"י דרק בב' בתים בעינן שיכנסו לכך מתחילה, אבל באותו בית ואותה חבורה לא בעינן שיכנסו לכך מתחילה, והשו"ע שם פסק שצריך שיכנסו מתחילה על דעת להצטרף, ומשמע דקאי גם על בית אחד, וכשיטת הרשב"א, אך במ"ב הביא מהרבה אחרונים דבבית אחד לא בעינן שנכנסו מתחילה על דעת כן, (כהרעת הב"י ברא"ש) אך בבה"ל מסיק דגם לדעתם אותם אחרונים אם אין בכל חבורה כדי זימון לא מהני צירופם, גם אם הם בבית אחד אא"כ נכנסו מתחילה ביחד, ע"ש.

ב' אפי' שכ"א אוכל מככרו, ג' אפי' ג' ב"א שבאו מג' חבורות של ג' שלא אכלו יחד, מצטרפים, (בתנאי שעוד לא הזמינו עליהם) ממתני יש לזיין דין "יין", ולא מי פירות בעלמא?
לה"א: תלוי, אם לא נתן מים, הרי הוא כמי פירות, וברכתו פרי העץ, ואפשר ליטול ממנו ידיים, [לא חש להפסד אוכלין] אבל אם נתן מים, הרי הוא בשם יין, וברכתו הגפן, ואין נוטלים ממנו לידיים. **להכמיים:** אפי' לא נתן מים תורת יין עליו.

דיני כבוד הפת: אין מניחין בשר חי על הפת, ואין מעבירין כוס מלא על הפת, ואין זורקין את הפת, (אבל שאר אוכלין אינו אסור אא"כ מאי"ס), ואין סומכין את הקערה בפת. **מותר** להמשיך יין בצנורות ולזרוק קליות ואגוזים רק כשהם לא נמאסים (בימות החמה) לפני חתן ולפני כלה, אבל לא גלוקסאות אף בימות החמה. **מה אם שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה?** משקיף: בולען. **דבר שנמאס:** מסלקן לצד אחד ומברך. **דבר שלא נמאס:** פולטן, ומברך [ימלא פי תהילתך] **דף נא**

מי שאכל ולא בירך, לא יברך לאחר אכילה, (ול"ד טבילה שהגרא לא היה ראוי קודם).
מעלת ה'אספרגוס' (כוס ששותים בבוקר):
של יין: יפה ללב, עין, טחול, קשה לראש מעיים, תחנוניות, (והמיושן יפה אף למעיים), וסומכין אותו בפת, ולא ירוק לאחריו, **של שער:** יפה לראש, מעיים, ותחנוניות, וקשה ללב, עין, וטחול, סומכין אותו במינו, וצריך לרוק לאחריו אפי' בפני מלך [סכנה].

ובשניהם: הרגיל בו - יפה לכל גופן, המשתכר הימנו - קשה לכל גופן, אין שותין אותו אלא חי ומלא, מקבלו בימין ושותהו בשמאל, אין משיחין אחריו, אין מפסיקין בו, אין מחזירין אותו אלא למי שנתנו לו. **יש סכנת שדים** (תכספית) לקחת בבוקר החלוק מיד השמש, ליטול ידיו ממי שלא נטל, להחזיר כוס אספרגוס לא למי שנתנו, וכן יש סכנה לעמוד לפני הנשים כשהחורות מן המת, [מלאך המוות יכול להבל]. וכדי להינצל ממנו, יקפוז ד' אמות \ יעבור הנהר \ ילך לדרך אחר \ אחורי הקיר \ יחזיר פניו ויאמר יגער ה' בך השטן, (בהדרגה).

דיני כוס של ברכה: טעון הדחה מבפנים, ושטיפה מבחוץ, חי, ומלא (והזכה לנחלה בלי מצרים \ ב' עולמות), עיטור (בתלמידים \ בכוסות אחרים עם יין חי) מוסיף יין ב'נודה), ועיטוף, (בטלית) בסודר על הראש) נוטלו בשתי ידי, [שאו ידיכם קודש], ונתנו לימין, (וספק אי מותר להסתייע מן השמאל, ומספק מהמירם), ומגביהו מן הקרקע (או מן השולחן) טפת, (כוס ישועות אשא] ונותן עיניו בו [שלא יסיה דעתו], וי"א: אף משגרו במתנה לאנשי ביתו, (שתתברך), ולריו"ח בעינין רק הדחה, שטיפה, חי, ומלא. וכן אין מסיחים משנטלו עד שיברך עליו.

אין פרי בטנה של אשה מתברך, אלא מפרי בטנו של איש, [פרי בטנך]
אין מברכים על כוס שני, (הוא של פורענות בגלל הזוגות), [אי"ו הכון לקראת אלוקיך]
י"א שהאוכל וההלך - מברך מעומד, האוכל מעומד או בהסיבה - מברך מיושב, ולהלכה תמיד יש לברך מיושב.

שכח לברך על משקה האם יברך לאחר מכן?
בגמ' מבואר שאם הכניס משקיף לתוך פיו ושכח לברך, הדין הוא שובלען, ונחלקו הראשונים אם צריך לברך על המים האלה או לא, דהרא"ש (ס' לג) כתב בשם ר"ח דאינו מברך עליהו משום דאיחדו להו מתורת משקיף דאינם ראויים לשתות לכל אדם, הילכך אין להקפיד [על ברכתו] אפילו יכול לברך על ידי הדחקה, והוא חולק עליו וס"ל דמברך לאחר שבלע, וזה נקרא קודם לעשייתו כיון שנזכר לפני שבלע את המשקיף, **והרשב"א** כתב שאם יש לו מים אחרים זולתם פולטן ומברך על האחרים ושותה **והשו"ע** ס' קעב' הכיע שלא לברך כיון שספק ברכות להקל, אכן כתבו האחרונים שאם הוא משקים מועטים ואינו חושש להפסדן עדיף לפולטן כדי שלא להנות בלי ברכה, (נלקט מתוך כתבי הגר"ק)

חדש!!! ניתן לקבל את הסיכומים ישר לדואר אלקטרוני, ולכך יש לשלוח מייל לדואר: sikum7daf@gmail.com
כמו כן החפץ להנציח את העלון לעילוי נשמת או לרפואה שלימה, או לכל הצלחה יפנה למספר 0542368882